

Нүркен Назира Маратовна – магистр педагогических наук, ассистент лектора кафедры педагогики и психологии, Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова, Казахстан 020000, г. Кокшетау, ул. Абая, 76, тел. 87022713645, e-mail: nazira_nurken@mail.ru.

Moldabekova Sandugash Kairkhanovna – PhD, Assistant Professor of the Department of pedagogy and psychology, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Republic of Kazakhstan, 020000 Kokshetau, 76 Abay Str., tel.: 87754502679, e-mail: Smoldabekova@shokan.edu.kz.*

Shalgimbekov Aibek Batyrkhanovich – Candidate of Historical Sciences, acting Associate Professor of the Department of History of Kazakhstan, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, Kostanay region, 111715 Tobyl, 57 Dorozhnaya str., tel.: 87058755480, e-mail: salykovaks@mail.ru.

Chernenko Yuliya Viktorovna – Master of Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of socio-pedagogical disciplines, Abay Myrzakhmetov Kokshetau University, Republic of Kazakhstan, 020000 Kokshetau, 189a M. Auezov Str., tel.: 87054119890, e-mail: yulchikxx@mail.ru.

Nurken Nazira Maratovna – Master of Pedagogical Sciences, Assistant Lecturer of the Department of pedagogy and psychology, Sh.Ualikhanov Kokshetau University, Republic of Kazakhstan, 020000 Kokshetau, 76 Abay Str., tel.: 87022713645, e-mail: nazira_nurken@mail.ru.

Молдабекова Сандуғаш Қайрханқызы – PhD докторы, педагогика және психология кафедрасы профессорының ассистенті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы, 020000, Көкшетау қ., Абай көшесі, 76, тел. 87754502679, e-mail: Smoldabekova@shokan.edu.kz.*

Шалғимбеков Айбек Батырханұлы – тарих ғылымдарының кандидаты, Қазақстан тарихы кафедрасының қауымдастырылған профессорының м. а., Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 111715, Қостанай облысы, Тобыл қаласы, Дорожная көшесі, 57, тел. 87058755480, e-mail: salykovaks@mail.ru

Черненко Юлия Викторовна – педагогика магистрі, әлеуметтік-педагогикалық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, А. Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы, 020000, Көкшетау қ., М. Әуезов көшесі, 189а, тел. 87054119890, e-mail: yulchikxx@mail.ru.

Нүркен Назира Маратқызы – педагогика ғылымдарының магистрі, Педагогика және психология кафедрасының лектор ассистенті, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, Қазақстан Республикасы, 020000, Көкшетау қ., Абай көшесі, 76, тел. 87022713645, e-mail: nazira_nurken@mail.ru.

ӨОЖ 37.032..378

FTAMP: 14.35.05

https://doi.org/10.52269/22266070_2023_4_194

КҮРДЕЛІ ҚОҒАМДА БІЛІМ АЛУ ҮШІН БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТАРДЫҢ ЭМОЦИОНАЛДЫ ИНТЕЛЛЕКТИСІН ДАМУЫ

Мурзалинова А.Ж. – педагогика ғылымының докторы, «Педагогика және психология» кафедрасының профессоры, «М. Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ, Петропавл қ., Қазақстан Республикасы.*

Оракова А.Ш. – педагогика ғылымдарының кандидаты, «Педагогика және психология» кафедрасының доценті, Абай атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан Республикасы.

Омарова М.Т. – педагогика ғылымының магистрі, Мағжан Жұмабаев атындағы Жоғарғы колледж оқытушысы, Петропавл қ, Қазақстан Республикасы.

Айтымова А.Н. – педагогика ғылымының магистрі, «Педагогика және психология» кафедрасының аға оқытушысы, «М. Қозыбаев атындағы СҚУ» КеАҚ, Петропавл қ., Қазақстан Республикасы.

Мақалада М. Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетіндегі өткізген зерттеу материалдары ұсынылған.

Ғылыми-педагогикалық зерттеу әдіснамасының шолу, әлемдік тәжірибені талдау және бенчмаркинг, педагогикалық бақылау, сауалнама және эксперимент, бақылау және өлшеу сияқты әдістерін ұстану бірқатар нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік берді:

1) кәсіби-педагогикалық қалыптасу ерекшеліктерін ескеретін, білім алушылардың эмоционалды интеллект параметрлеріне сәйкес және конструктивті дамытуға ұсынылған бағдарламаның белгіленген ықпалымен;

2) білім алушылардың психологиялық әл-ауқаты мен академиялық жетістіктері үшін эмоционалды интеллект ресурстарын нақтылаумен;

3) кәсіби қарым-қатынас ортасында эмоционалды өзін-өзі реттеудің ең тиімді стратегияларын анықтаумен байланысты.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы жоғары оқу орыны білім алушылары мен болашақ мектеп психологының эмоционалды интеллект профилінің әлеуметтік-педагогикалық ынтымақтастықтың академиялық ортасы мен мектеп қоғамдастығының ортасында көріну ерекшеліктерін нақтылаумен анықталады.

Зерттеу нәтижелері бойынша қорытынды тұжырымдалды: Эмоционалды интеллект параметрлерін дамыту педагогтің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға конструктивті түрде сәйкес келеді, сонымен бірге өзін-өзі басқаратын білім алушының педагогикалық ойлауы мен жеке және кәсіби қасиеттерін арттыру үшін эмоционалды реттеу стратегияларын саналы және дәйекті қолдануды қамтиды.

Түйінді сөздер: күрделі қоғам үшін білім беру, педагогтің кәсіби құзыреттіліктері, педагог-психологтарды кәсіби даярлау, эмоционалды интеллект, эмоционалды интеллектісінің профилі, өзін-өзі реттеу, эмоционалды оқыту.

РАЗВИТИЕ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ-ПСИХОЛОГОВ ДЛЯ ОБРАЗОВАНИЯ В СЛОЖНОМ ОБЩЕСТВЕ

Мурзалинова А.Ж.* – доктор педагогических наук, профессор кафедры «Педагогика и психология», НАО «СКУ им. М. Козыбаева», г. Петропавловск, Республика Казахстан.

Оракова А.Ш. – кандидат педагогических наук, доцент кафедры «Педагогика и психология», Казахский Национальный педагогический университет им. Абая, г. Алматы, Республика Казахстан.

Омарова М.Т. – магистр педагогики, преподаватель, Высший колледж имени М.Жумабаева, г. Петропавловск, Республика Казахстан.

Айтымова А.Н. – магистр педагогики, старший преподаватель кафедры «Педагогика и психология», НАО «СКУ им. М. Козыбаева», г. Петропавловск, Республика Казахстан.

В статье представлены материалы исследования в СКУ им. М. Козыбаева. Цель исследования – развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов-психологов. Задачи исследования связаны с созданием организационно-педагогических условий развития эмоционального интеллекта обучающихся и определением их влияния на профессиональное становление.

Следование методологии научно-педагогического исследования, таким ее методам, как обзор, анализ мировой практики и бенчмаркинг, педагогическое наблюдение, анкетирование и эксперимент, контроль и измерение, позволили получить ряд результатов:

1) установленным влиянием предлагаемой программы на согласованное и конструктивное развитие у обучающихся параметров эмоционального интеллекта, учитывающее особенности профессионально-педагогического становления;

2) уточнением ресурсов эмоционального интеллекта для академических достижений и психологического благополучия студентов;

3) определением наиболее эффективных стратегий эмоциональной саморегуляции в среде профессионального общения.

Научная новизна исследования определяется уточнением профиля эмоционального интеллекта студента вуза и будущего школьного психолога, особенностей проявления профиля в академической среде социально-педагогической коллаборации, а также в среде школьного сообщества.

По результатам исследования сформулирован вывод: Развитие параметров эмоционального интеллекта конструктивно согласовано с формированием профессиональной компетентности педагога и предполагает осознанное и последовательное применение самоуправляемым обучающимся стратегий эмоционального регулирования для педагогического мышления и наращивания личностно-профессиональных качеств.

Ключевые слова: образование для сложного общества, профессиональная компетентность педагога, профессиональная подготовка педагога-психолога, эмоциональный интеллект, профиль эмоционального интеллекта, саморегуляция, эмоциональное обучение.

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF THE FUTURE EDUCATIONAL PSYCHOLOGIST FOR EDUCATION IN A COMPLEX SOCIETY

Murzalinova A.Zh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of pedagogy and psychology, M.Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan.*

Orakova A.Sh. – Candidate of Pedagogical Sciences, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Omarova M.T. – Master of Pedagogy, Lecturer of the Magzhan Zhumabayev Higher College Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan.

Aitymova A.N. – Master of Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of pedagogy and psychology, M.Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan.

The article presents materials of research conducted at the M. Kozybayev North Kazakhstan University. The research objective is to foster the emotional intelligence of prospective educational psychologists. The study tasks involve establishing organizational and pedagogical conditions for students' emotional intelligence development and assessing their influence on professional growth. Using the methodology of scientific and pedagogical research, such methods as review, analysis of world practice and benchmarking, pedagogical observation, questionnaire survey and experiment, control, and measurement, enabled to obtain a number of results:

1) The established impact of the proposed program on the coordinated and constructive development of emotional intelligence parameters in students, taking into account the peculiarities of their professional and pedagogical becoming.

2) The clarification of emotional intelligence resources required for academic achievements and psychological well-being of students.

3) The identification of the most effective strategies for emotional self-regulation in the professional communication environment.

The scientific novelty of the research is defined by specifying the profile of emotional intelligence in university students and future school psychologists, the manifestations of this profile in the academic environment of social and pedagogical collaboration, as well as in the school community.

Based on the research findings, we came to believe that the development of emotional intelligence parameters is constructively aligned with the formation of a teacher's professional competence. It implies the well-informed and systematic application of self-regulation strategies for emotional regulation by self-directed learners to enhance pedagogical thinking and build personal and professional qualities.

Key words: *education for a complex society, teacher's professional competence, professional training of the educational psychologist, emotional intelligence, emotional intelligence profile, self-regulation, emotional learning.*

Кіріспе.

Әр түрлі тапсырыс берушілер: адам, отбасы, ресми және бейресми қауымдастықтар, жұмыс берушілер, мемлекет – білім беруге түрлі талаптар қояды.

Түрлі талаптардың қатарына күрделі қоғамның қарым-қатынас саласында оның үлкен байланыс желісімен өзара әрекеттесуге және көптеген субъектілермен серіктестік қатынастарға түсуге мүмкіндік беретін жалпы – эмоционалды интеллект жатады.

Эмоционалды интеллект/emotional intelligence (бұдан әрі – ЭИ) – когнитивті қасиеттердің тұтастығымен қамтамасыз етілген, интеллектуалды анализ бен синтез арқылы өз эмоцияларын және басқа адамдардың эмоцияларын қабылдау, біріктіру, түсіну, рефлексивті басқару қабілеті.

Болашақтың құзыреттерінің жалпы қабылданған түсінігі ЭИ «машиналар жасай алмайтын» білім мен құзыреттіліктер тобына орналастырады. Бұл, тұрақты даму мүдделеріндегі білім беру үшін ЭИ-нің объективті түрде өсіп келе жатқан өзектілігін білдіреді (education for sustainable development).

Мұндай білім беру дербестеуге, шеттетуге, бөлінуге негізделген қазіргі қоғам мен адамның әлеуметтік табиғаты арасындағы қарама-қайшылықты жеңуді талап етеді. Бұл үшін ұсынылатын көзқарас – «біздің «адамилықпен» байланысты қабілеттерді дамыту: эмоционалды және әлеуметтік интеллект, шығармашылық қабілеттер, бірлескен жұмыс құзыреттері» [1]. Бұл көзқарас тұтас тұлғаны дамытуының эмоционалды, әлеуметтік және интеллектуалды аспектілерін үйлестіруге мүмкіндік береді.

Ұжымдық оқыту білім алушылардың өзін-өзі басқаруын талап етеді. ЭИ өзін-өзі басқаратын (self-managed), өзін-өзі реттейтін (self-regulated) білім алушылардың тиімді ресурстарының біріне айналады [2, 19-б.].

Болашақ қоғам үшін білім беру трендтеріне сәйкес біз *зерттеу гипотезасын* тұжырымдадық: егер болашақ мұғалімдердің кәсіби дайындығында білім алушылардың ЭИ-ін мақсатты және жүйелі түрде дамытса, онда бұл кәсіби құзыреттердің шынайы қалыптасуына көмектеседі, өйткені ол өзін-өзі

басқаратын білім алушылардың ынталандырылған, тұлғалық-бағдарланған және сараланған серіктестік қарым-қатынасы жағдайында өтеді.

Біздің зерттеуіміздің мақсаты – 6B01101 «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алушылардың ЭИ-сін дамыту (М. Қозыбаев ат. Солтүстік Қазақстан университеті) – аталған тұтас көзқарастың оқыту мазмұнын енгізіп негіздеуге мүмкіндік береді, бұл әсіресе болашақ мектеп педагог-психологтарына қатысты.

Біздің зерттеуіміз келесі қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталған:

- ЭИ-сі дамыған педагогтардың сұраныста болуы мен оларды кәсіби даярлауда когнитивтік тәсілдердің басым болуы арасында;

- педагогтің кәсіби құзыреттері құрылымында ЭИ-ні қалыптастыру қажеттілігі мен тиісті ғылыми-әдістемелік негіздердің жеткіліксіз зерттелуі арасында;

- ЖОО-да білім беру үдерісін әдістемелік сүйемелдеу мен психологиялық-педагогикалық акцентуализация ЭИ-не назар аудара отырып, мамандандырылған бағдарламалардың болмауы арасында.

Шолу нәтижелері тақырыптың өзектілігін және зерттеудің маңыздылығын растайды.

Сонымен, ЭИ-нің өзін-өзі басқаратын болашақ педагогті қалыптастыру үшін маңыздылығына байланысты келесі ұстанымы бізге жақын: «ЭИ дамуының жоғары деңгейі бар ЖОО түлегі, ең алдымен, эмоционалды қызметінің толық құрылуымен өзінің болашақ кәсіби іс-әрекетін өздігінен талдауға дайын өзін-өзі жүзеге асыратын тұлға» [3, 6-б.].

Басқа зерттеуде, қазақстандық ғалымдар эксперименттік жұмыстың соңғы кезеңіне өз респонденттерін қатыстырды: Л.Гумилев ат. ЕҰУ-нің 40 білім алушы және Қ. Жұбанов ат. Ақтөбе университетінің 46 білім алушы (барлығы – болашақ әлеуметтік педагогтар) – сұхбат сұрақтарына жауап берді. Оның мақсаты – эмоционалды құзыреттіліктің жоғарылауы оқу процесіне, білім алушылардың тәртібі мен үлгеріміне, сондай-ақ олардың басқалармен қарым-қатынасына әсер еткенін тексеру [4]. Сұхбатқа сәйкес, эмоционалды интеллект бойынша оқыту білім беру үдерісінің сапасын арттырды. Сонымен қатар, білім алушылардың өздерінің және басқа адамдардың эмоционалды реакциялары мен эмоционалды күйлерін жақсы түсінетіндіктерін жеткізді. Олар жасаған басқа бақылауларға басқа адамдармен қарым-қатынасты және сыныптағы тәртіпті жақсарту кіреді, нәтижесінде оқу үлгерімі жақсарды.

Жоғарыда келтірілген позицияны келесі қағида тереңдетеді: «Эмоционалды интеллекттің әртүрлі деңгейлері бар білім алушылардың психологиялық әл-ауқатының профилдері ерекшеліктерге ие. Эмоционалды интеллект деңгейіне ең үлкен сезімталдықты психологиялық әл-ауқаттың компоненттері «басқалармен жағымды қарым-қатынас», «қоршаған ортаны басқару», «өзін-өзі қабылдау» көрсетеді [5, 8-б.]. Бұл диссертациялық зерттеуде, ЭИ-тің білім алушылардың психологиялық әл-ауқатына әсері анықталды, оны біздің ұстанымымыз үшін сындарлы деп санаймыз: «Білім беру үдерісінің субъектілері ретінде білім алушылардың толыққанды тұлғалық қалыптасуы үшін, ЖОО-да кәсіби дайындауда өздерінің ішкі әлеуетін жүзеге асыру маңызды.

Ғылыми қоғамдастықта білім алушылардың психологиялық әл-ауқатын қалыптастырудағы аффективті компоненттің маңыздылығына баса назар аудара отырып, біз, эмоционалды интеллектің жеке тұлғаның эмоционалды саласының дамуын сипаттайтын құбылыс ретінде, білім алушылардың психологиялық әл-ауқатына әсер ететін фактор ретінде қарастырылуы мүмкін деп санаймыз» [5, 12-13-б.].

Сонымен, ЭИ-ні тұтас және кешенді оқыту бағдарламалары негізінде мақсатты түрде оқытуға болады. Antonella D'Amico және Alessandro Geraci оқытушылар және оқушылар арасында эмоционалды хабардарлықты жақсартуға бағытталған, мектептердегі эмоционалды және метаэмоционалды интеллект мәдениетін ілгерілетуге бағытталған «Мектептердегі метаэмоциялар» эксперименталды түрде сыналған бағдарламасын ұсынады. [6]. Келтірілген ғалымдардың тұжырымдары қызығушылық тудырады: «Мектептердегі метаэмоциялар» бағдарламасының жақсы тренерлері болу үшін, мұғалімдер әдісті қолдану үшін қажетті теориялық білімге ие болып қана қоймай, сонымен қатар «қалай болу керектігін» біліп, оқушылардың өз мінез-құлқы арқылы имитациялық оқуын күшейтуі керек. Олар бір жағынан эмоционалды әлеммен байланысын, екінші жағынан эмоцияларды басқару және оларды басып қалмау қабілетін көрсетулері керек. Біздің ойымызша, ЭИ, субъектілері бір-бірін эмоционалды түрде ынталандыратын психологиялық жайлы білім беру ортасында дамиды.

ЭИ күрделі құрылымын ескере отырып, біздің зерттеуіміз үшін әр түрлі дайындық бағыттары бойынша оқитын ЖОО білім алушыларында ЭИ ерекшелігі туралы эксперименттік материалдар маңызды болып табылады [7]. Сонымен, келесі қорытынды жасалды: «Эмоционалды интеллект құрылымындағы айырмашылықтарды талдау әр түрлі бағыттағы білім алушылардың эмоционалды интеллект көрсеткіштері бойынша статистикалық тұрғыдан ерекшеленетінін көрсетті. Дайындықтың медициналық бағыттарында оқитын білім алушылардың тұлғааралық эмоционалды интеллектісінің даму деңгейі жоғары екендігі анықталды, ал оқытудың педагогикалық бағыттарында оқитын білім алушылардың өз эмоцияларын көрсетуге және түсінуге байланысты ішкі эмоционалды интеллектісінің

жоғары дамуы анықталды» [7, 140-б]. Бұл тұжырым біздің зерттеуіміздің өзектілігін растайды. Ол, болашақ педагог-психологтардың эмоцияларды сезіну және ынталандыру қабілетіне, бір әлеуметтік және кәсіби саладағы адамдармен қажетті өзара әрекеттесуге негізделген табысты әлеуметтік-кәсіби бейімделуі үшін ЭИ дамуына байланысты.

Білім берудің цифрлық трансформациясы сияқты, пандемия (COVID-19) жағдайындағы қазақстандық білім берудің сыни тәжірибесі, ЭИ цифрлық білім беру құралдары арқылы дамуына назар аударады. Осыған байланысты біз, электронды курсты жасаушы өзінің мінез-құлқын модельдейтін, оқу процесін басқаратын және осылайша білім алушылардың дамуына көмектесетін цифрлық ортаны қолдану тәжірибесіне қызығушылық танытамыз [8].

Parisa Abdolrezaouг және Nasim Granbari виртуалды оқыту жағдайында оқушылардың үлкен күйзелісі туралы айта отырып, оларды ағымда басқаруға үйретуді ұсынады. Жүргізілген эксперименттің нәтижелері мынаны растайды: ағымның жағдайы – ЭИ деңгейінің ең жоғары нәтижесі; оны өзін-өзі тану, өзін-өзі басқару және әлеуметтік қатынастар дағдылары арқылы эмоцияларды реттеу арқылы басқаруға болады [9].

Әлеуметтік дағдылармен [10], қарым-қатынас түрлері және тұлғааралық қатынастарға қанағаттану дәрежесімен [11], өзіндік білім алумен [12], білім алушылардың ЖОО бейімделуі және олардың академиялық жетістіктерімен [13], білім алушылардың аффективті және когнитивті қатысу деңгейі [14], ЖОО білім алушыларының оқуға мотивациясы [15], білім алушылардың эмоционалды күйзелісімен [16] байланысын түсіндіретін ЭИ зерттеулерінің едәуір санына қарамастан, оның педагогтің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруға әсері мен болашақ педагог-психологтарда дамуының ғылыми-әдістемелік негіздері жеткілікті зерттелмеген.

Сонымен, зерттеулерге шолу біздің зерттеуіміздің даму траекториясын нақтылауға, оның мазмұнын, тұжырымдамалық ережелері мен нәтижелерін анықтауға мүмкіндік береді.

Зерттеу материалдары және әдістері

Біздің зерттеуіміз эмоционалды интеллектіні жекелей емес, мұғалімнің кәсіби құзыреттілігінің құрылымында дамуын болжайды.

Болашақ педагог-психологтарды даярлауда педагогикалық бағыттағы факультеттер білім алушылар үшін сыпайылық пен салауатты жұмыс ортасын дамыта отырып, эмоционалды қиындықтарымен күресу үшін жеке дағдылардың толық жиынтығын ұсынуы керек. Бұл зерттеу жұмысында болашақ педагог-психологтарды даярлау оқу бағдарламасына ЭИ компоненттерін интеграциялаған оқытушылардың тәжірибесі қарастырылды.

Педагогтің кәсіби құзыреттілік құрылымында ЭИ-ні қарастыру бізге келесі мүмкіндіктерді береді:

- ЭИ-нің басқа педагогикалық құзыреттіліктермен өзара іс-қимылының ерекшеліктері кем дегенде 2 аспектіде белгіленуі керек:

а) ЭИ ЖОО-ның білім беру ортасында эмпатия, толеранттылық, коммуникабельділік, руханилық және басқа да қасиеттердің көріністерін ынталандырған кездегі кәсіптік даярлықтың әлеуметтік-гуманитарлық сипаты;

б) ЭИ академиялық және кәсіби жетістіктерге қолдау көрсету кезіндегі ЖОО-да оқыту қызметінің сапасы және болашақ педагогикалық қызмет ретінде;

- тұтас білім беру тәжірибесі және тұлғаның дамуына жаһандық көзқарас шеңберінде болашақ педагог тұлғасының зерттелетін сапасын дамытуда психологиялық және педагогикалық тәсілдерді интеграциялау;

- ЭИ негізінде кәсіптік даярлық сапасын арттырудың бағыттарын, шарттарын және құралдарын айқындау.

Біздің зерттеуіміз 6B01101 «Педагогика және психология» дайындық бағытының 3-4 курс білім алушыларына бағытталған. Солардың ішінен респонденттерді сапалық-сандық талдауының жалпыланған деректерін келтіреміз (01.09.2022 ж. бойынша): – Жынысы: ер-4; әйел -22 (зерттеушілер Antonella D’Amico, Alessandro Geraci анықтауы бойынша: өздерінің эмоционалды қабілеттерін қыздар төмен бағалайды, ал ұлдар асыра бағалайды [6]. - Жас: 21- 1; 22-11; 23 – 8; 24 -3; 27-1; 29-2 білім алушылар; - Тұрғылықты жері: қала-7; ауыл-19 білім алушылар; - GPA: 3,5 – 8; 3,6 – 5; 3,7 – 7; 3,8 -6 білім алушылар. - Отбасы құрамы бойынша (отбасындағы балалар саны): жалғыз бала-1; отбасында 3 балаға дейін тәрбиеленеді – 16; отбасында 3 баладан жоғары тәрбиеленеді-9.

Сапалық және сандық талдау кезінде біз респонденттердің GPA-мен таныстық, өйткені соңғы онжылдықтардағы зерттеулер оқу үдерісінің тиімділігінің негізгі критерийі ретінде қарастырылатын білім алушылардың ЭИ және GPA негізгі сипаттамаларының өзара байланысын көрсетті.

Сонымен, ЖОО мен мектепте оқыту білім алушының құндылығындағы құзыреттілікті «ілгерілетуі» керек. Осыған байланысты біз жоғары білім беруді дамытуда жоғары әлеуметтік жауапкершілігі бар тұлғаны қалыптастыру үшін интегралды академиялық, зерттеушілік және әлеуметтік GPA мойындау сияқты басымдықты қолдаймыз. Эксперимент режимінде ЖОО білім алушыларының интегралды, әлеуметтік GPA енгізу жөнінде Ереже бекітілді [17].

Эмоционалды интеллект деңгейі жоғары білім алушы өзін және айналасындағыларды жақсы түсінуге, академиялық жетістіктер үшін өз ресурстарын түсінуге мүмкіндік береді. Сондай-ақ, болашақ

педагог-психологтардың GPA академиялық бөлігі стресстік факторларды бөлу мүмкіндігімен және оларды жеңу қабілетімен анықталады.

Зерттеу жұмысының анықтау кезеңінде зерттеу әрекеттері білім алушылардың эмоционалды интеллект деңгейін диагностикалауға бағытталған. Әдістеме бастапқы және соңғы диагностиканы жүргізу үшін бірнеше рет қолданылды.

Эмоционалды интеллект ең танымал әдістердің бірі Холл эмоционалды интеллект тестімен (EQ test) өлшенді [18]. Бұл тестте келесі эмоционалды аспектілерге (эмоционалды құзыреттіліктерге) назар аударылады: эмоционалды хабардарлық, өз эмоцияларын басқару, өзін-өзі ынталандыру, эмпатия мен басқа адамдардың эмоцияларын тану. Бұл әдіске жүгіну оның кең қолданылуымен және эмоционалды интеллектті бес өлшем бойынша бағалаудың кешенді тәсілімен байланысты болды.

Зерттеу жұмысының бақылау кезеңінде эмоционалды интеллект бойынша сауалнама жүргізілді [4, 854-б.]. Бұл сауалнаманың мақсаты эмоционалды құзыреттіліктің жоғарылауы білім алушылардың оқу процесіне, тәртібі мен үлгеріміне, сондай-ақ олардың басқалармен қарым-қатынасына әсер еткенін тексеру болды.

Нәтижелері мен оларды талқылау

Зерттеу жұмысының анықтау кезеңінде Н.Холлдың «Эмоционалды интеллект» әдістемесі арқылы алынған нәтиже 1-ші суретте көрсетілген.

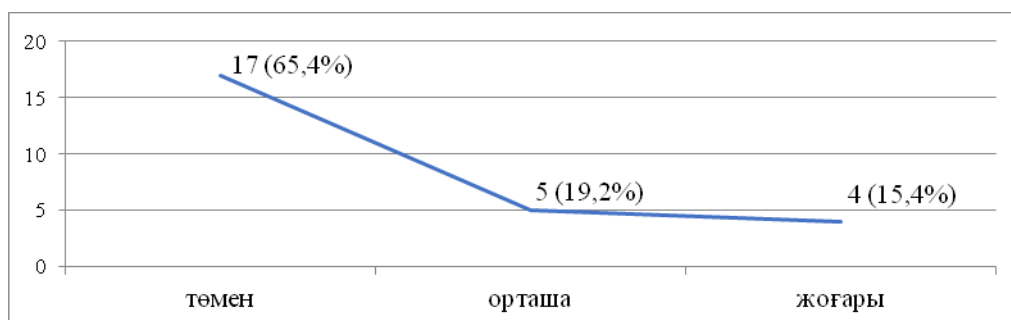

Сурет 1. – Анықтаушы кезеңінің эмоционалды интеллект шкалалардың нәтижесі (Н.Холлдың «Эмоционалды интеллект»)

Эмоционалды интеллект шкалалардың ішінде «Басқа адамдардың эмоцияларын тану» (23%), яғни басқа адамдардың эмоционалды жағдайына әсер ету қабілеті, сондай-ақ «Эмоциялық хабардарлық» шкаласы бойынша (30,7%), ол сол нақты эмоцияларды, адам сезінген сәтте және не үшін екені түсінетіні жоғары деңгейде анықталынды.

Эмоционалды интеллект шкалалар арасындағы білім алушыларда орташа деңгей «Өзін-өзі ынталандыру» шкаласы бойынша (15,3%), яғни оладың эмоцияларын еркін басқару мен «Эмпатия» (19,2%), яғни өзге адамдардың жан дүниесін түсіну мен жай-күйін ұғыну қабілеттілігі бойынша көрсетті.

Білім алушылардың төменгі деңгейді «Өз эмоцияларын басқару» шкаласы бойынша (11,5%), яғни ол эмоцияларын жақсы басқара алмай, жиі эмоциялар оларды басқарады деген қорытынды жасалынды. Зерттеу жұмысының анықтау кезеңінде алынған нәтижелер 2-ші сурет түрінде көруге болады.

Сурет 2. – 6B01101 «Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы бойынша білім алушылардың эмоционалды интеллект деңгейінің көрсеткіштері

Бақылау және эксперименттік топтарды саралау критерийі эмоционалды интеллекттің деңгейлік сипаттамалары болды. Нәтижелерді талдау кезінде мына көрсеткіштер анықталды: білім алушылардың 65,4 % -ы төмен деңгейді көрсетті, яғни олар көп уақытын қиын және мәселелі жағдайларда теріс психологиялық жағдайлармен күресуге жұмсайды. Негізгі айырмашылық – эмоционалды тұрақсыздық, сенімділіктің төмендеуі, оқытушылардың ескертулеріне жоғары сезімталдық, мотивацияның төмендеуі. Бұл адамдар өмірде күрт өзгерістерге бейімделуге тырысуы керек.

«Эмоционалды интеллект» бойынша білім алушылардың 19,2% -ы орташа деңгейді көрсетті, яғни білім алушы басқа адамның ағымдағы эмоционалды жағдайына саналы түрде түсіністікпен қарайды. Бірақ аз дәрежеде олар өздерінің эмоцияларын басқара алады. Негізгі ерекше қасиеттер рухтың беріктігін және мүмкін қиындықтарға қалыпты қарау қабілетін қамтиды.

Білім алушылардың 14,4 % -ы эмоционалды интеллект бойынша жоғары деңгейін көрсетті, яғни олар жағдайға тез бейімделу қабілетімен сипатталады, жеңілістерге сабырлы түрде қарайды, басқаларға төзімділік пен ымыраға бейімділікті көрсетеді. Олардың өзін-өзі бағалауы, жоғары өнімділігі және эмоционалды тұрақтылығы бар.

Осы 1-ші кестеге сүйене отырып, біз жүргізген экспериментке қатысқан орташа есеппен алынған 84,6% білім алушылардың эмоционалды интеллект деңгейі жеткіліксіз дамығанын, яғни олардың өзінің және басқалардың эмоцияларын түсініп басқаруы қиынға соғады деген қорытынды жасауға болады. Алынған деректерді ескере отырып, біз «Эмоциялар калейдоскобы» түзету және дамыту бағдарламасын ұсынамыз.

Алдағы жұмыс эмоционалды интеллект деңгейі орташа және төмен 22 білім алушыларға арналған түзетушілік-дамыту бағдарламасын әзірлеуге бағытталған. Топтың құрамына эмоционалды интеллект деңгейі жоғары көрсеткен білім алушылар кірмеді, өйткені «Эмоциялар калейдоскобы» атты түзетушілік-дамыту бағдарламасының мақсатына сәйкес келмейді.

Бұл бағдарлама төрт модульден тұрады:

Модуль 1. Өз эмоцияларын тану. Бұл модуль өз эмоцияларын танып, ойлауды жеңілдету үшін эмоцияларды қалай қолдануға болатындығын үйретуге арналған (эмоционалды жеңілдету). Қатысушылардан белгілі бір эмоционалды күйде болған кездегі физикалық сезімдерінің жиілігін бағалау сұралды. Мысалы, ашық көздер мен ашық ауыз таңдануды білдіреді, ал денеде салқындық сезімі көңілсіздікті білдіреді.

Модуль 2. Эмоцияларды басқару. Бұл теория мен практиканың үйлесімі. Теориялық бөлім негізгі эмоцияларды сипаттаудан басталады: қорқыныш, қуаныш, қайғы, жиіркеніш, ашу және таңдану. Өр эмоцияның сипаттамасы мимика қарқындылығының үш деңгейін бейнелейтін схемалық иллюстрациямен бірге жүреді. Жиынтық кестеде әдетте әрбір негізгі эмоциямен байланысты себептер, типтік физикалық көріністер және ойлар берілген.

Модуль 3. Эмоцияларды түсіну. Эмоцияларды анықтау жаттығуларынан тұрады. Біріншіден, білім алушылар өздерінің эмоционалды күйлері жайлы сапалы және сандық кері байланыс беруді үйренеді. Осыдан кейін олар басқалардың эмоцияларын бағалайды.

Модуль 4. Өзін-өзі ынталандыру. Модуль өзін-өзі ынталандыру, өзіне және басқаларға белгілі бір эмоцияларды тудыру қабілетін дамытуға бағытталған. Мысалы, осы мақсатқа жету үшін білім алушыға төрт эмоцияның (сын есімдердің) тізімі ұсынылады. Бағыттаушы сұрақтар білім алушыға сипатталған эмоцияны бастан өткерген жағдайға енуге көмектеседі. Білім алушыларға оларды осы күйге не әкелгенін еске түсіру, сол кездегі сезімдерін, дыбыстары мен визуалды бейнелерін және жағдайдың өзін барлық бөлшектермен сипаттау тапсырылды.

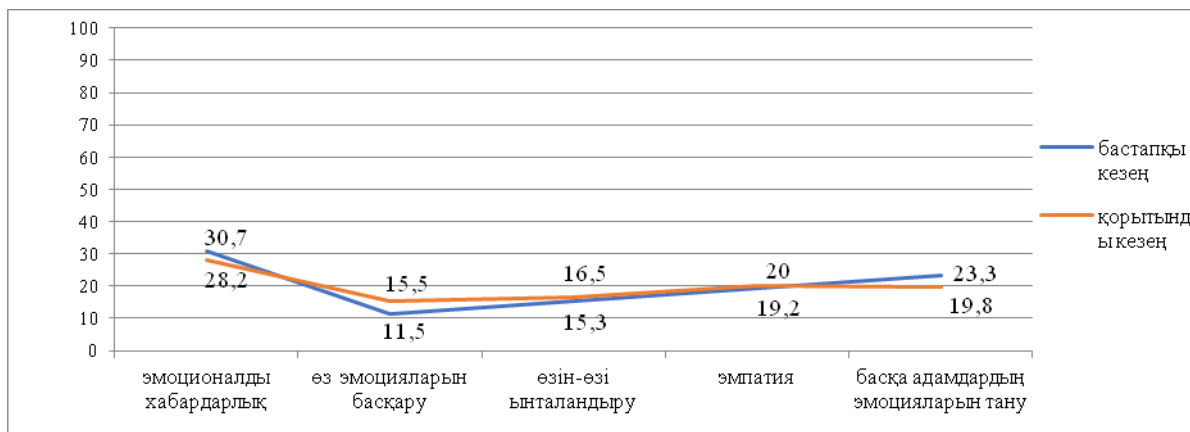
«Эмоциялар калейдоскобы» түзетушілік-даму бағдарламасына енгізілген әдіс-тәсілдер: психологиялық тренингтер мен әдістер, арт-терапия, эмпатия картасы-Empathy Map Canvas, мәселелік жағдаяттар, музыкалық терапия, психогимнастика, мінез-құлық терапиясы, пікірталас әдістері, жобалық жұмыстар, сондай-ақ өзін-өзі реттеу әдістері мен тәсілдері.

«Эмоциялар калейдоскобы» түзетушілік-дамыту бағдарламасын іске асыру барысында білім алушылардың ЭИ тұлғааралық құрылымдық компонентіне көп назар аударғанын және үлкен қызығушылық көрсеткенін байқадық. Бұл, нәтижеге жету үшін топтық жұмыс дағдыларын қажет ететін бірлескен тапсырмаларды, жобаларды орындайтын, қоғамдық іс-шараларға қатысатын, бір сөзбен білім алушылардың бір-бірімен үнемі тығыз қарым-қатынаста болуын қамтамасыз ететін топтық оқыту түріне байланысты болуды айтамыз. «Эмоциялар калейдоскобы» түзетушілік-дамыту бағдарламасының соңында әрбір білім алушыда өз сезімдерін түсіну, өзіндік себептерді анықтау қабілеті сезілді, білім алушылар бір-бірін жақсы сезінді, бір-бірін тыңдауды және естуді үйренді, мейірімділік пен түсіністікке ие болды. «Музыкалық терапия» әдісі арқылы олар өз сезімдерін белсендірді, қолайсыз көзқарастар мен қатынастарды жеңді, эмоционалды жағдайды жақсартты. Психогимнастика әдісін қолдана отырып, білім алушылар уайымдау сезімін, эмоционалды күйін, қозғалыс, мимика, пантомимика арқылы мәселелерін білдіреді. Пікірталас әдістері кезінде білім алушылар өздерінің сезімдері мен эмоцияларын белсенді түрде көрсетті, туындаған жағдайларға деген көзқарастарын едәуір кеңейтті, одан шығудың жолын іздеді және жауапкершілікті өз мойнына алып, өздерін сол қалпында қабылдауға үйренді. Бағдарламаның соңында білім алушылар топтарға

бөлініп, өзекті де қызықты тақырыптар бойынша жоба жұмыстарын қорғады. Қорғау барысында, бойларында байқалған динамикалық өзгерістер мен қалыптасқан дағдылары жайлы өз ойларымен бөлісті.

«Эмоциялар калейдоскобы» атты түзетушілік-дамыту бағдарламасын жүзеге асырғаннан кейін білім алушылардың ЭИ-нің деңгейін тексердік. Ол үшін Н.Холлдың «Эмоционалды интеллект» сауалнама әдісін қолдана отырып, ЭИ-тің орташа және төмен деңгейін көрсеткен білім алушылармен бақылау диагностикасын жүргіздік.

Төменде зерттеу жұмысының бастапқы және қорытынды кезеңдерінде алынған мәліметті Н. Холлдың «Эмоционалды интеллект» әдістемесінің шкалалар нәтижесі салыстырмалы түрде 3-ші суретте көрсетілген.

Сурет 3. Анықтаушы және қорытынды кезеңдерінің эмоционалды интеллект шкалалардың салыстырмалы анализі (Н.Холлдың «Эмоционалды интеллект»)

3 суретте көрсетілгендей эмоционалды интеллект шкалалардың ішінде «Өз эмоцияларын басқару» шкаласы – 15,5%-ға айрықша өзгергенін байқауға болады. Зерттеу жұмысының анықтаушы кезеңінде көрсеткен нәтижесімен (11,5%) салыстырғанда 4%-ға өскенін байқауға болады. Ол білім алушылар өз эмоцияларын бақылап, стресстік жағдайларда өз эмоцияларын жақсы басқара алатынын мәлімдейді. Қалған шкалаларды салыстырғанда: «Эмоционалды хабардарлық» шкаласы 2,5%-ға өзгергені, «Өзін-өзі ынталандыру» шкаласы 1,2%-ға, ал «Эмпатия» шкаласы 0,8%-ға жоғарлағаны, «Басқа адамдардың эмоцияларын тану» шкаласы бойынша 3,5%-ға өзгергенін байқауға болады.

Зерттеу жұмысының анықтаушы және қорытынды кезеңдерінің эмоционалды интеллект деңгейлерінің көрсеткіштері төменде көрсетілген (1-ші кесте).

Кесте 1. – Зерттеу жұмысының анықтаушы және қорытынды кезеңдерінің эмоционалды интеллект деңгейлерінің көрсеткіші

Эмоционалды интеллект деңгейлері	Деңгейлер бойынша бөлу			
	Эксперимент басы		Эксперимент соңы	
	26 білім алушы		22 білім алушы	
	Саны	%	Саны	%
Төмен	17	65,4	4	18,2
Орташа	5	19,2	7	31,8
Жоғары	4	15,4	11	50

Зерттеу жұмысының қорытынды кезеңінде Н.Холл «Эмоционалды интеллект» әдістемесі бойынша эмоционалды интеллекттің төмен деңгейін көрсететін білім алушылар саны – 4 (18,2%), орташа деңгейін көрсеткен – 7 білім алушы (31,8%), 11 білім алушы (50%) эмоционалды интеллекттің жоғары деңгейін көрсетті. 4-ші кестеде келтірілген зерттеу жұмысының қорытынды нәтижелер эмоционалды интеллект деңгейлерінің зерттеу жұмысының анықтаушы кезеңінде алынған нәтижелерге қарсы айтарлықтай айырмашылықтары бар екенін айқын көрсетеді. Эмоционалды интеллект деңгейі жоғары көрсеткен білім алушылар, бастапқы деңгейге қарағанда, 34,6 %-ға өскенін байқауға болады.

Арнайы құрастырылған түзетушілік-дамыту бағдарламасын оқытудан кейін барлық сынаққа қатысушыларда айырмашылықты анықтау үшін эмоционалды интеллект бойынша сауалнамадан өтті [4, б.854]. Қатысушылардан бірнеше қосымша сұрақтарға жауап беру сұралды.

«Сіз білім беру үдерісінің сапасына қалай қарайсыз? Бұл оқытудан кейін өзгерді ме?» сұрағы бойынша келесі нәтижелер алынды: сауалнамаға қатысқандардың жартысынан көбі - 62% - білім беру процесіне оң көзқараспен қарайды және бағдарламаны игергеннен кейін өзгерістерді сезінді, ал 28% - ы оқуда аздап ілгерілеуді көрді және білім алушылардың 10% - ы оқу процесінде қиындықтарды көреді;

- сонымен бірге 76% оқудан кейін сыныптағы тәртіптің жақсарғанын көреді; 24% оқудан кейін сыныптағы тәртіптің жақсарғанын байқамады;

- «Осы оқу бағдарламасына қатысу сіздің білім алушылармен және әріптестеріңізбен қарым-қатынасыңызға әсер етті деп ойлайсыз ба?» сұрағы бойынша әрбір екінші (65%) дерлік «білім алушылармен қарым-қатынасқа оң әсер етті» деп атап өтті; 27% – байланысқа ашық бара бастағанын, қарым-қатынастағы кедергіні еңсергенін атап өтті; 8% – «мен үшін маңызды емес» жауабын таңдады;

- «оқу сабақтары оқудан кейін қызықты бола бастады ма?» деген сұраққа 81% пәндерге үлкен қызығушылық бар деп жауап берді, 19 % «байқамадым» деп жауап берді;

- сауалнамаға қатысқандардың жартысынан көбі - 74% - өздерінің және басқа адамдардың эмоцияларын жақсы түсіне бастады, ал 26% «мен үшін маңызды емес» жауабын таңдады;

- «сіз оқудан кейін білім алушыларды жақсы түсінесіз бе?» сұрағына 69% өз құрдастарымен қарым-қатынастың жақсарғанын байқадық деп жауап берді, 24% прогресс бар екенін атап өтті, бірақ кедергілердің бар екенін көрсетті, 7% «мен үшін маңызды емес» жауабын таңдады;

- «оқудан кейін сізде қайшылықты жағдайлар болды ма?» сұрағы бойынша 57% «оқудан кейінгі қақтығыс жағдайлары жоқ», 43% «мәселенің сындарлы шешімімен қақтығыс жағдайлары бар» - деп жауап берді.

Осылайша, алынған деректерді талдау негізінде, білім алушыларда ЭИ көрсеткішінің жоғары деңгейі басым екені анық көрінеді, бұл білім алушылардың эмоционалды интеллект тұлғалардың қанағаттанарлық деңгейдегі негізгі ерекше қасиеттер рухтың беріктігін және мүмкін қиындықтарға қалыпты қарау қабілетін қамтиды.

Сұхбат барысында әрбір қатысушы эмоционалды интеллект бағдарламасын болашақ педагог-психологтардың оқу бағдарламасына енгізудің маңыздылығын растады.

Сұхбатқа сәйкес, эмоционалды интеллект оқыту және білім беру үдерісінің сапасын арттырды. Сонымен қатар, студенттер эмоционалды реакциялар мен эмоционалды күйлерді, өздерінің және басқа адамдарды жақсы түсінетіндіктерін хабарлады. Олар жасаған бақылаулар басқалармен қарым-қатынастың және топтағы тәртіптің жақсарғанын көрсетті [13, 51-б].

Эксперименттік топтағы қайта диагностикалау нәтижесі бойынша оң динамика бар деген қорытынды жасауға болады, атап айтқанда: Н.Холл «Эмоционалды интеллект» әдістемесіне сәйкес білім алушылардың жоғары эмоционалды интеллект деңгейі 50% құрады.

Эмоционалды интеллектісі жоғары деңгейлі білім алушы оқу, зерттеу және әлеуметтік жұмыстарын қатар алып жүріп, сол бағыттарда белсенділік көрсете біледі. Сонымен қатар, білім алушылардың өзін-өзі бағалауы және өзіне деген сенімділігі жоғары, тәуелсіз, өз өмірлеріне айтарлықтай қанағаттанады.

Болашақ педагогтардағы эмоционалды интеллекттің жалпы жағдайын талдай отыра, «Эмоциялар калейдоскобы» түзетушілік-дамыту бағдарламасын оқығаннан кейін тұлғааралық және тұлғашылық қарым-қатынас дағдылары айқын көрінгені байқалады. Өйткені, мықты эмоционалды реттеу және жақсы бейімделу үрдісі оқуға байланысты стрессті жеңу және оқуда табысқа жету үшін пайдалы. Ақырында, эмоцияларын жақсы басқаратын білім алушылар жақсы әлеуметтік қарым-қатынас орната алады, бұл жақсы ынтымақтастық, топтық оқытудың жақсаруы, бір курста оқитындар жағынан үлкен қолдау және оқытушылармен қарым-қатынасты жақсарту үшін адекватты әлеуметтік ортаны ынталандырды.

Жүргізілген талдау эмоционалды интеллекттің қалыптасуына ықпал ететін жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктерін дамытуға бағытталған, эмоционалды интеллекттің қалыптасуына жәрдемдесетін «Эмоциялар калейдоскобы» түзетушілік-дамыту бағдарламасын қолдану тиімділігі туралы қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Бағдарламада көзделген нысандар мен тәсілдер топта сенімді атмосфераны құруға, білім алушылар арасындағы қарым-қатынасты жақсартуға, ортақ мүдделерді табуға, өз мүмкіндіктеріне деген сенімділікке, тұлғааралық байланыстарды орнатуға, өзін-өзі басқара білуге және өзара әрекеттесуді сауатты құруға, топта қолайлы микроклимат құруға, эмоционалды шиеленісті жеңілдетуге ықпал етті.

Қорытынды

Эмоционалды интеллект – бұл салыстырмалы түрдегі жаңа тұжырымдама. Демек, оның білім беру үдерісіне қысқа және ұзақ мерзімді әсерін зерттеу өте маңызды болып көрінеді. Біздің зерттеуіміздің негізгі мақсаты – эмоционалды интеллектті оқытуды педагог-психолог студенттердің эмоционалды құзыреттілігіне олардың эмоционалды интеллект деңгейлерін оқытуға дейін және одан кейін өлшеу арқылы қалай әсер ететінін анықтау. Біз әзірлеген «Эмоциялар калейдоскобы» бағдарламасы болашақ педагог-психологтарын эмоционалды интеллекттісін дамытуға, атап айтқанда

өзін-өзі тану және өзін-өзі дамытуды басқаруға, оқушылардың жеке қасиеттерді, тиімді қарым-қатынастарды, жеке өсуге деген ынтаны дамытуға және жетістіктерді бағалауға бағытталған.

Қазіргі білім беру ортасының трансформациясы негізінен жеке дамуға бағытталған. Оқу үдерісінің эмоционалды компоненті мамандарды даярлаудың ажырамас бөлігіне айналады. Жүргізілген диагностика болашақ педагог-психологтардың GPA (зерттеу, академиялық, әлеуметтік) эмоционалды интеллекттің дамуымен тікелей байланысты екенін көрсетті. Біздің ойымызша, бұл нәтиже болашақ түлектердің ЭИ одан әрі дамуының мүмкін әлеуеті ретінде қарастырылуы керек. Манаш Қозыбаев атындағы СҚУ-нің «Педагогика және психология» кафедрасы (Петропавл қ.) болашақ педагог-психологтарды даярлау кезінде оқытушылар білім алушылардың ЭИ дамуына ықпал ететін оқытудың заманауи технологияларын, оның ішінде коммуникативтік ойындар мен вербалды және вербалды емес құзыреттілікті дамыту бойынша тренингтерді, жобалау жұмыстарын, коммуникативтік, интерактивті және перцептивті дағдыларды қолданады.

Сарапшылар психологиялық-педагогикалық қызметті ұйымдастыру, сенімге ие болу және сыныпта тәртіпті сақтау үшін, педагог-психологтар басқа адамдармен тиімді қарым-қатынас жасай алуы керек деп санайды. Сонымен қатар, жоғары эмоционалды интеллект педагогтерге өз жұмысына жауапкершілікпен қарауға, олардың эмоционалды фонындағы кез-келген өзгерістерді байқауға және қажет болған жағдайда түзетуге мүмкіндік береді.

Танымдық-зерттеу және әлеуметтік-білім беру қажеттіліктеріне назарларын аудара отырып, қызметін жаңа бастаған педагог-психологтардың педагогикалық қызметке дайындығы мен қабілеттеріне эмоционалды интеллект әсерін зерттеу нәтижелері анықтайды.

Осы тақырыпты зерттеу кезінде алынған нәтижелер нақты және білім берудегі эмоционалды интеллектті одан әрі зерттеу үшін құнды болуы мүмкін. Сонымен бірге ңбек психологиясы мен педагогикада да қолдануға болады. Осыған сәйкес, ұсынылған әдістеме мен нәтижелер болашақ мұғалімдерді оқытудағы эмоционалды интеллекттің рөлін зерттеу үшін, сондай-ақ өз эмоцияларын жақсырақ түсіну мен бақылауды дамыту үшін ұқсас оқу бағдарламаларын әзірлеу үшін пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, мақалада оқытушының эмоционалды интеллектісін арттыру болашақ педагог-психологтарды күрделі қоғамда әрі қарай оқыту және кәсіби қалыптастыру үшін пайдалы екендігі дәлелденді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. **Лукша П., Кубиста Д., Ласло А., Попович М., Ниненко И.** Күрделі қоғамға арналған білім / П. Лукша, Д. Кубиста, А. Ласло, М. Попович, И. Ниненко // Баяндама Global Education Futures (2014-2017жж.) – 2018. [Электрондық ресурс] URL: <http://vcht.center/wp-content/uploads/2019/06/Obrazovanie-dlya-slozhnogo-obshhestva.pdf> (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
2. **Spenser-Keis D., Luksha P., Kubista Dzh.** Educational ecosystems: Emerging practices for future education [Text] / D. Spenser-Keis, P. Luksha, Dzh. Kubista // Moscow: Moscow School of Management SKOLKOVO i Global Education Futures. – 2020. – 170с.
3. **Васьбиева Д.Г.** ЖОО студенттері арасында эмоционалды интеллекттің қазіргі заманғы тұжырымдамалары және оның қалыптасуы мен даму факторлары мәселесі туралы [Мәтін] / Д.Г. Васьбиева // Ғылым, мәдениет, білім әлемі, «Педагогика ғылымдары» сериясы. – 2022. – № 4. – С. 5-7.
4. **Tuyakova, U., Baizhumanova, B., Mustapaeva, T. et al.** Developing emotional intelligence in student teachers in universities / U.Tuyakova, B.Baizhumanova, T. Mustapaeva // Humanities and Social Sciences Communications – 2022. [Electronic resource] URL: <https://www.researchgate.net/publication/360357908> (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
5. **Бердникова И.А.** Эмоционалды интеллект студенттердің психологиялық жай-күйін болжаушы ретінде [Мәтін]: автореф. дис... психол. ғылым. канд. / И.А. Бердникова. – М.: Қ. А. Тимирязев атындағы АШМ, 2022. – 24 б.
6. **D’Amico A., Geraci A.** Meta Emotions at School: A Program for Promoting Emotional and MetaEmotional Intelligence at School; a Research-Intervention Study / A. D’Amico, A. Geraci // Education Sciences. – 2022, –12(9) [Electronic resource] URL: <https://doaj.org/article/34b426ea501c4f8a9a2efdc6e57309ad> (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
7. **Панькова АМ., Валиев Р. А., Максимова Л. А., Каримова В. Г., Асташов М. С.** Кәсіби қызметте тиімді өзара әрекеттесу шарты ретінде оқытудың әртүрлі бағыттары бойынша университет студенттерінің эмоционалды интеллектінің ерекшеліктерін зерттеу [Мәтін] / А. М. Панькова, Р. А. Валиев, Л. А. Максимова, В. Г. Каримова, М. С. Асташов // Ресейдегі педагогикалық білім. – 2022. – № 2. – С. 131-140.

8. **Majeski R., Stover M., Valais T., Ronch J.** Fostering emotional intelligence in online higher education courses [Электрондық ресурс]. – 2017. – URL: https://www.researchgate.net/publication/319857027_Fostering_Emotional_Intelligence_in_Online_Higher_Education_Courses (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
9. **Abdolrezaپour P., Granbari N.** Emotional-based pedagogy and facilitating EFL learners' perceived flow in online education [Electronic resource]. – 2022. – URL: https://www.researchgate.net/publication/363565495_Emotional_based_pedagogy_and_facilitating_EFL_learners'_perceived_flow_in_online_education (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
10. **Meng L., Qi, J.** The effect of an emotional intelligence intervention on reducing stress and improving communication skills of nursing students [Electronic resource]. – 2018. – URL: https://www.researchgate.net/publication/323186489_The_Effect_of_an_Emotional_Intelligence_Intervention_on_Reducing_Stress_and_Improving_Communication_Skills_of_Nursing_Students.
11. **Nguyen T., White S., Hall K., Bell R.L., Ballentine, W.** Emotional Intelligence and Managerial Communication [Electronic resource]. – 2019. – URL: <https://doi.org/10.33423/ajm.v19i2.2068> (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
12. **Okwuduba E., Chinaza K., Okigbo C., Nkiru N., Chinwe S.** Impact of intrapersonal and interpersonal emotional intelligence and self-directed learning on academic performance among pre-university science students [Electronic resource]. – 2021. – URL: https://www.researchgate.net/publication/350516738_Impact_of_intrapersonal_and_interpersonal_emotional_intelligence_and_self-directed_learning_on_academic_performance_among_pre-university_science_students (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
13. **Wang N., Young T., Wilhite S. C., Marczyk G.** Assessing students' emotional competence in higher education: Development and validation of the widener emotional learning scale [Text] / N. Wang, T. Young, S. C. Wilhite, G. Marczyk // *Journal of Psychoeducational Assessment*. – 2011. – № 29 (1): – 47-62.
14. **Maguire R., Egan A., Hyland P., Maguire P.** Engaging students emotionally: The role of emotional intelligence in predicting cognitive and affective engagement in higher education [Text] / R. Maguire, A. Egan, P. Hyland, P. Maguire // *Higher Education Research & Development*: – 2017. – № 36 (2). – P. 343-357.
15. **Radu C.** Emotional Intelligence - How do we motivate our students? [Text] / C. Radu // *Pro-cedia-Social and Behavioral Sciences*. – 2014. – № 141. – P. 271-274.
16. **Zysberg L., Orenshtein C., Gimmon E., Robinson R.** Emotional intelligence, personality, stress, and burnout among educators [Text] / L. Zysberg, C. Orenshtein, E. Gimmon, R. Robinson // *International Journal of Stress Management*. – 2017. – № 24 (S1). – P. 1-16.
17. **Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылға арналған іс-қимыл бағдарламасын бекіту туралы** [Электрондық ресурс]. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2022 жылғы 25 сәуірдегі қаулыс. № 241 / <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000241> (жүгінген уақыты - 19.05.2023).
18. **Ильин, Е.И.** Эмоциялар мен сезімдер: оқулық университеттер үшін [Мәтін] / Е.И. Ильин. - Санкт-Петербург: «Петр» баспасы. – 2011. – 175 с.

REFERENCES:

1. **Luksha P., Kubista D., Laslo, A., Popovich M., Ninenko I.** Obrazovanie dlya slozhnogo obshhestva [Education for the complex society]. *Global Education Future*, 2018, 212 p., available at: <http://vcht.center/wp-content/uploads/2019/06/Obrazovanie-dlya-slozhnogo-obshhestva.pdf> (accessed 19 May 2023). (In Russian).
2. **Spenser-Keis D., Luksha P., Kubista Dzh.** (2020). *Obrazovatelny'e ekosistemy': vznikayushhaya praktika dlya budushhego obrazovaniya* [Educational ecosystems: Emerging practices for future education]. Moscow: Moskovskaya shkola upravleniya SKOLKOVO. *Global Education Futures* (In Russian).
3. **Vasbieva D.G.** (2022). K voprosu o sovremenny'h koncepciyah e'mocionalnogo intellekta i faktorah ego formirovaniya i razvitiya u studentov vuza [On the issue of modern concepts of emotional intelligence and factors of its formation and development in university students]. *Mir nauki, kultury', obrazovaniya*. Seriya «Pedagogicheskie nauki», no.4, pp. 5-7. (In Russian).
4. **Tuyakova U., Baizhumanova B., Mustapaeva T.** et al. Developing emotional intelligence in student teachers in universities. *Humanit Soc Sci Commun*, 2022, 9, 155 p. <https://doi.org/10.1057/s41599-022-01173-w>
5. **Berdnikova I.A.** E'mocionalny'j intellekt kak prediktor psihologicheskogo blagopoluchiya studentov [Emotional intelligence as predictors of psychological well-being of students]. Abstract of PhD thesis, 2022, Moscow, 24 p. (In Russian).

6. **Antonella D'Amico, Alessandro Geraci.** MetaEmotions at School: A Program for Promoting Emotional and MetaEmotional Intelligence at School; a Research-Intervention Study. *Educ. Sci.*, 2022, 12(9), 89. <https://doi.org/10.3390/educsci12090589>.
7. **Pankova A.M., Valiev R.A., Maksimova L.A., Karimova V.G., Astashov M.S.** Issledovanie specifiky e'mocional'nogo intellekta studentov vuzov razny'h napravlenij podgotovki kak uslovie effektivnogo vzaimodeistviya v professionalnoj deiatelnosti [The study of the specifics of the emotional intelligence of university students in different areas of training as a condition for effective interaction in professional activities]. *Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii*, 2022, no.2, pp. 131-140. (In Russian).
8. **Majeski R., Stover M., Valais T., Ronch J.** Fostering emotional intelligence in online higher education courses. 2017, available at: https://www.researchgate.net/publication/319857027_Fostering_Emotional_Intelligence_in_Online_Higher_Education_Courses (accessed 19 May 2023).
9. **Abdolrezapour P., Granbari N.** Emotional-based pedagogy and facilitating EFL learners' perceived flow in online education. 2022, available at: https://www.researchgate.net/publication/363565495_Emotional_based_pedagogy_and_facilitating_EFL_learners'_perceived_flow_in_online_education (accessed 19 May 2023).
10. **Meng L., Qi J.** The effect of an emotional intelligence intervention on reducing stress and improving communication skills of nursing students. 2018, available at: https://www.researchgate.net/publication/323186489_The_Effect_of_an_Emotional_Intelligence_Intervention_on_Reducing_Stress_and_Improving_Communication_Skills_of_Nursing_Students (accessed 19 May 2023).
11. **Nguyen T., White S., Hall K., Bell R.L., Ballentine, W.** Emotional Intelligence and Managerial Communication. 2019. <https://doi.org/10.33423/ajm.v19i2.2068>
12. **Okwuduba E., Chinaza K., Okigbo C., Nkiru N., Chinwe S.** Impact of intrapersonal and interpersonal emotional intelligence and self-directed learning on academic performance among pre-university science students. 2021, available at: https://www.researchgate.net/publication/350516738_Impact_of_intrapersonal_and_interpersonal_emotional_intelligence_and_self-directed_learning_on_academic_performance_among_pre_university_science_students (accessed 19 May 2023).
13. **Wang N., Young T., Wilhite S. C., Marczyk G.** Assessing students' emotional competence in higher education: Development and validation of the widener emotional learning scale. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 2011, no.29 (1), pp. 47-62.
14. **Maguire R., Egan A., Hyland P., Maguire P.** Engaging students emotionally: The role of emotional intelligence in predicting cognitive and affective engagement in higher education. *Higher Education Research & Development*, 2017, no.36 (2), pp. 343-357.
15. **Radu C.** Emotional Intelligence - How do we motivate our students? *Pro-cedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014, no.141, pp. 271-274.
16. **Zysberg L., Orenshtein C., Gimmon E., Robinson R.** Emotional intelligence, personality, stress, and burnout among educators. *International Journal of Stress Management*, 2017, no.24, (S1), pp. 1-16.
17. **Ob utverzhenii Programmy' deistvij Pravitel'stva Respubliki Kazahstan na 2022 god.** [On the approval of the Action Program of the Government of the Republic of Kazakhstan for 2022] Postanovlenie Pravitel'stva Respubliki Kazahstan ot 25 aprelya 2022 goda № 241 [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated April 25, 2022 No. 241], available at: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2200000241> (accessed 19 May 2023). (In Russian).
18. **Ilin E.I.** (2011). Emocii i chuvstva [Emotions and feelings]. Saint Petersburg, Izdatelskij dom «Piter», 175 p. (In Russian).

Авторлар туралы мәліметтер:

*Мурзалинова Алма Жәкімқызы** – педагогика ғылымының докторы, «Педагогика және психология» кафедрасының профессоры, КеАҚ «М. Козыбаев атындағы СҚУ», Қазақстан Республикасы, 150000, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Айыртау көшесі, 17, 34 пәтер. +7 707 484 6639, M_alma60@mail.ru.

Оракова Амангүл Шаһарбекқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, 050005, Алматы қ., Гоголь к., 25 үй, 34 пәтер, amangul_orakova@mail.ru+7 701 423 7792.

Омарова Меруерт Тобылқызы – педагогика ғылымының магистрі, Мағжан Жұмабаев атындағы Жоғарғы колледж оқытушысы, Қазақстан Республикасы, 150000 Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Гагарина көшесі, 2 үй, 36 пәтер. 8707 355 5607, mika14-01-13@mail.ru.

Айтымова Айгүл Нұрланқызы – педагогика ғылымының магистрі, «Педагогика және психология» кафедрасының аға оқытушысы, КеАҚ «М. Козыбаев атындағы СҚУ», Қазақстан Республикасы, 150000, Солтүстік Қазақстан облысы, Петропавл қаласы, Қизатов көшесі, 9А үй, 86 пәтер. aitymova_aigul@mail.ru.

Мурзалинова Алма Жакимовна* – доктор педагогических наук, профессор кафедры «Педагогика и психология», НАО «СКУ им. М. Козыбаева», Республика Казахстан 150000, Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск, ул. Айыртауская, 17, кв. 34, +7 707 484 6639, M_alma60@mail.ru.

Оракова Амангуль Шахарбековна – кандидат педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет им. Абая, +7 701 423 7792, Республика Казахстан, 050005 г. Алматы, ул. Гоголя, 25, кв. 34, amangul_orakova@mail.ru.

Омарова Меруерт Тобыловна – магистр педагогики, преподаватель Высшего колледжа имени М.Жумабаева, 8707 355 5607, mika14-01-13@mail.ru, Республика Казахстан, 150000 Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск, ул. Гагарина 2, квартира 36.

Айтымова Айгуль Нұрлановна – магистр педагогики, старший преподаватель кафедры «Педагогика и психология», НАО «СКУ им. М. Козыбаева», Республика Казахстан, 150000 Северо-Казахстанская область, г. Петропавловск, ул. Кизатова 9А, квартира 86. aitymova_aigul@mail.ru.

Murzalinova Alma Zhakimovna* – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of pedagogy and psychology, M.Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, 150000 Petropavlovsk, 17 Aiyrtauskaya Str., apt. 34, tel.: +7 707 484 6639, e-mail: M_alma60@mail.ru.

Orakova Amangul Shakharbekovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Abay Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty, 25 Gogol Str., apt. 34, tel.: +7 701 423 7792, e-mail: amangul_orakova@mail.ru.

Omarova Meruert Tобыlovna – Master of Pedagogy, Lecturer of the Magzhan Zhumabayev Higher College, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, 150000 Petropavlovsk, 2 Gagarin Str., apt. 36, tel.: 8707 355 5607, e-mail: mika14-01-13@mail.ru.

Aitymova Aigul Nurlanovna – Master of Pedagogy, Senior Lecturer of the Department of pedagogy and psychology, M.Kozybayev North Kazakhstan University NPLC, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, 150000 Petropavlovsk, 9A Kizatov Str., apt. 86, e-mail: aitymova_aigul@mail.ru.

МРНТИ 14.29.29.

УДК 376.37

https://doi.org/10.52269/22266070_2023_4_206

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ КӨРУ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ ӘРЕКЕТІН ОЙЫН КЕШЕНІ АРҚЫЛЫ ДАМУЫ

Мурзатаева А.К.* – психология магистрі, оқытушы-сарапшы, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Абильдинова С.С. – педагогика және психология білім беру бағдарламасының магистранты, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Кударина А.С. – педагогика ғылымдарының магистрі, Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің арнайы және инклюзивті білім беру кафедрасының аға оқытушысы, Қарағанды қ., Қазақстан Республикасы.

Нұрмағамбетова Б.А. – педагогика ғылымдарының кандидаты, Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университетінің жоғары педагогика мектебінің профессоры, Павлодар қ. Қазақстан Республикасы.

Мақалада инклюзивті білім беру жағдайында көру бұзылыстары бар балалардың сөйлеу әрекетін әр түрлі ойын технологиялары арқылы дамыту көрсеткіштерін талдау нәтижелері көрсетілген. Көру бұзылыстары бар балалардың сөйлеу тілінің дамуы жас ерекшелік заңдылықтарымен, оқу бағдарламасының мазмұнымен, қоршаған ортаның мәдени деңгейімен тікелей байланысының маңыздылығы танылады. Сонымен қатар, мектепке дейінгі жастағы баланың жетекші іс-әрекеті ретінде ойын көру қабілетінде бұзылыстары бар балалардың сөйлеу әрекетін дамытуға, әлеуметтік мәселелерін шешуге, қоғамға енуіне және қарым-қатынастың өзіне де жағымды әсер береді деп болжауға болады. Кез келген жаста сөйлеу тілінің бұзылуы танымдық іс-әрекеттің және адамның әлеуметтік бейімделу мүмкіншелігін шектейді. Алынған нәтижелер көру бұзылыстары бар балалардың берілген материалды табысты игеруіне зор септігін тигізетінін байқатты. Авторлар инклюзивті білім беру жағдайында түзету жұмысын оңтайлы жүргізуге, көру бұзылыстары бар балалардың сапалы оқуына ықпал ететін қолайлы білім беру ортасын құру үшін бірқатар ұсыныстар мен практикалық шешімдерді ұсынады. Мақала педагогикалық қоғам үшін